

ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ PREPARATORY PROCEEDINGS ACCORDING TO THE NEW CPC OF UKRAINE

Луцик В.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

В статті досліджено новели КПК України щодо регулювання стадії підготовчого провадження, процесуальний порядок його проведення, коло учасників цієї стадії, запропоновано шляхи вирішення прикладних та теоретичних проблем, які виникають в ході підготовчого судового засідання.

Ключові слова: підготовче провадження, підготовче судове засідання, учасники судового розгляду, повернення обвинувального акту прокурору.

В статье исследованы новеллы УПК Украины относительно регулирования стадии подготовительного производства, процессуальный порядок его проведения, круг участников этой стадии, предложены пути решения прикладных и теоретических проблем, которые возникают во время подготовительного судебного заседания.

Ключевые слова: подготовительное производство, подготовительное судебное заседание, участники судебного разбирательства, возвращение производства прокурору.

The novels of CPC of Ukraine about regulation of the preparatory stage of the proceedings, procedural order of its conducting, the number of participants of this stage are studied in the article, solutions about solving of applied and theoretical problems arising during the preparatory hearing are proposed.

Key words: preparatory proceedings, preparatory court hearing, members of the trial, return of indictment to the prosecutor.

Постановка проблеми. Прийняття Верховною Радою України 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу [1] ознаменувало новий етап розвитку кримінально-процесуального законодавства. Однією з стадій кримінального провадження, яка зазнала значного реформування, стало підготовче провадження (попередній розгляд справи суддею, за КПК 1960 року). Законодавець закріпив нову концепцію правового регулювання цієї стадії, яка в той же час не позбавлена певних недоліків, шляхи усунення яких спробуємо вирішити у цій статті.

Стан дослідження. Аналог цієї стадії за старим КПК досліджувався науковцями неодноразово, зокрема проблемам попереднього розгляду справи суддею були присвячені праці значної кількості науковців: О.В. Бабаєвої, О.В. Єжової, Н.О. Зражевської, П.Л. Ішимова, М.М. Ковтуна, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, Т.А. Михайлової, І.Д. Перлова, В.О. Попелюшка, А.А. Юнусова та інших вчених, однак дослідження даної стадії за новим КПК України ще не знайшли свого відображення у працях науковців.

Метою даної статті є спроба теоретичного осмислення нових законодавчих підходів до стадії підготовчого провадження, її учасників, процесуальних рішень судді за результатами підготовчого провадження, неузгодженостей та колізій законодавчого регулювання даної стадії та вироблення певних пропозицій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Підготовче провадження є самостійною стадією кримінального процесу, у якій суддя, не вирішуючи наперед питання про винність підозрюваного, на підставі матеріалів кримінального провадження, думок та клопотань учасників процесу, встановлює наявність або відсутності достатніх правових та фактичних підстав для призначення кримінального провадження до судового розгляду, а при наявності таких підстав призначає судовий розгляд та вчиняє підготовчі дії для забезпечення необхідних умов його ефективного проведення.

На відміну від КПК 1960 року законодавець встановив нову процедуру розгляду кримінального провадження у підготовчому судовому засіданні. Зокрема, прокурор надсилає до суду тільки обвинувальний акт (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності) із додатками, передбаченими ч. 4 ст. 291 КПК. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

Запровадження такого порядку створює рівні, змагальні умови сторонам по поданню доказів і сприяє незалежності та неупередженості суду під час підготовчого провадження. В зв'язку з цим не зовсім коректним видається міркування, що новий КПК скасував обов'язкову участь прокурора при попередньому розгляді справи [2, с. 127]. Таке твердження суперечить ч. 2 ст. 314 КПК, згідно з якою «підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника ...», а також принципу змагальності судового розгляду. Крім того, конституційна функція прокуратури – підтримання державного обвинувачення – передбачає обов'язкову участь прокурора під час підготовчого судового засідання усіх кримінальних проваджень.

Про призначення підготовчого засідання не потрібно виносити окремого процесуального документа. Про день, час і місце підготовчого судового засідання учасники процесу повідомляються за розпорядженням головуєчого, шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. Такі повідомлення направляються у строки, що дають змогу забезпечити своєчасність їх отримання і забезпечити право сторін на участь у підготовчому судовому засіданні.

Підготовче судове засідання відбувається в порядку, встановленому для судового розгляду. Крім учасників, перерахованих у ч. 2 ст. 314 КПК, обов'язковою є присутність секретаря судового засідання, який в обов'язковому порядку здійснює повне фіксування підготовчого судового засідання технічними засобами.

Після завершення підготовчих дій суд з'ясовує в учасників можливість призначення кримінального провадження до судового розгляду і у випадку відсутності зауважень з їх боку переходить до вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду на підставі обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Суд у підготовчому провадженні може затвердити угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) або угоду між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) про визнання винуватості. Розгляд щодо угоди проводиться судом за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. При цьому, на відміну від загального порядку, відсутність інших учасників судового провадження не

є перешкодою для розгляду угоди. Новелою нового КПК є те, що затвердження угоди відбувається виключно вироком суду, який має відповідати загальним вимогам до обвинувальних вироків.

Відмовити в затвердженні угоди суд має право виключно за наявності підстав, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України. Суд не здійснює оцінку доказів у кримінальному провадженні, оскільки межі розгляду встановлюється лише змістом угоди про визнання вини або примирення, а отже суд не вправі перевіряти фактичні обставини справи.

Хоча законодавець зазначає, що у випадку незатвердження угоди суд зобов'язаний повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування, однак з такою позицією не можна погодитися, оскільки наявна прогалина в законодавстві, яку, вважаємо, слід вирішувати наступним чином. Виходячи із системного тлумачення норм Глави 27 та Глави 35 КПК, суд повертає кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування лише в тому випадку, коли сторона обвинувачення вважає, що зібраних у провадженні доказів недостатньо для призначення судового розгляду. В усіх інших випадках суд своєю ухвалою відмовляє у затвердженні угоди та призначає судовий розгляд в межах обвинувачення, викладеного в обвинувальному акті.

Суд своєю ухвалою закриває кримінальне провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК. Не зовсім однозначно є можливість закриття кримінального провадження на цій стадії на підставі п. 2. ч. 2 ст. 284, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 340 КПК, прокурор повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення, якщо в результаті судового розгляду дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується. Дане положення підтверджується також п. 21.1. Наказу ГПУ, згідно з яким, «у разі встановлення за результатами судового розгляду підстав для відмови від підтримання державного обвинувачення...» [3]. У зв'язку з вищенаведеними міркуваннями необгрунтовано видається позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який вважає, що можна у підготовчому судовому засіданні закривати кримінальне провадження у зв'язку з відмовою прокурора від обвинувачення [4].

Суд виносить ухвалу про повернення обвинувального акту прокурору у випадку, коли: обвинувальний акт не підписаний слідчим або не затверджений прокурором, в обвинувальному акті містяться положення, що суперечать один одному; обвинувачення, викладене в обвинувальному акті, є неконкретним; коли обвинувальний акт містить недопустиму натуралізацію опису злочину, зокрема статевого; коли обвинувальний акт не підписаний слідчим; коли в обвинувальному акті відсутні дані про місце перебування обвинувачених, дані про потерпілого, якщо той встановлений у провадженні; коли в обвинувальному акті немає посилань на аркуші провадження; коли до обвинувального висновку не долучені додатки, передбачені ч. 4 ст. 291 КПК.

Крім того, підставою повернення підсумкових процесуальних актів прокурору можуть бути:

- невручення прокурором копії обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному та його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру;
- угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим або угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості не відвідає вимогам встановленим ст. 470-471 КПК;
- клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності не відвідає вимогам, встановленим

ст. 287 КПК, або до клопотання не додано письмову згоду особи на звільнення від кримінальної відповідальності.

Варто погодитися з думкою, що не є підставою визнання обвинувального акту прокурору неотримання обвинуваченим копії обвинувального акту у разі визнання отримання [5, с. 9-10].

У випадку встановлення судом порушення прав територіальної підсудності прокурором під час направлення обвинувального акту до суду суд звертається з поданням до колегії суддів відповідного суду апеляційної інстанції, якщо вирішується питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції. За результатами розгляду даного подання суд апеляційної інстанції постановляє вмотивовану ухвалу про зміну підсудності.

У випадку відсутності підстав для закриття провадження, повернення прокурору, зміни підсудності суд переходить до підготовки до судового розгляду, метою якої є організаційне забезпечення судового розгляду та формування матеріалів кримінального провадження.

Суд, вирішуючи питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді, враховує клопотання учасників про свідків сторони обвинувачення та захисту, які володіють необхідними відомостями про вчинене кримінальне правопорушення (проступок) та покази яких необхідно заслухати у судовому засіданні. Також сторони мають право заявляти клопотання про витребування певних речей чи документів, які не були витребувані в ході досудового розслідування.

При вирішенні питання про те, чи є допустимими докази, щодо яких заявлено клопотання про їх витребування (приднання до справи), суддя повинен з'ясувати, чи у визначеному законом порядку вони зафіксовані (отримані) та чи відповідають передбаченій законом формі. У цьому аспекті вірною видається думка О.В. Калужинського, що особливість оціночної діяльності судді в стадії підготовчого провадження при дослідженні поданих сторонами доказів полягає у з'ясуванні суддею їх належності та допустимості [6].

Основним недоліком даної стадії вважаємо позбавлення суду можливості визнавати докази недопустимими на етапі підготовчого судового засідання. В зв'язку з цим вважаємо за можливе, за прикладом Російської Федерації, запровадити в українське кримінально-процесуальне законодавство інститут виключення доказів із реєстру матеріалів досудового розслідування. Надання суду за ініціативою учасників процесу можливості визнавати певні докази недопустимими лише підсилює б змагальність на підготовчому провадженні. Задоволення судом клопотання про виключення доказу буде мати наслідком те, що даний доказ втрачає юридичну силу і не може бути покладений в основу вироку суду, а також не може досліджуватися і використовуватися під час судового розгляду.

До інших дій, які вчиняє суд для підготовки до судового розгляду, можна віднести: вирішення питання про заміну або призначення захисника; розгляд заперечень на ухвалі слідчого судді передбачених ч. 3 ст. 309 КПК; встановлення необхідності і забезпечення участі у судовому процесі перекладача; визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілого, відповідача, представником потерпілого, відповідача, позивача, виступаючого рішення про це не було прийнято під час досудового судства або це питання виникло в учасника судового розгляду перед судовим розглядом справи.

Також під час підготовчого судового засідання можуть бути розглянуті скарги потерпілого на рішення прокурора слідчого про відмову у визнанні його потерпілим, з яких скарги осіб, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки.

Під час підготовки до судового розгляду справа повинен з'ясувати, чи всі особи, яким злочинним

моральну, фізичну або майнову шкоду, визнані потерпілими. Якщо хтось із цих осіб не визнаний потерпілим на стадії досудового розслідування, **за наявності відповідної заяви** суддя своєю ухвалою має визнати таку особу потерпілим, повідомити її про це та надати можливість ознайомитися з матеріалами справи після завершення підготовчого засідання. Таке ж рішення він постановляє і тоді, коли є необхідність замінити особу, яка необгрунтовано була визнана потерпілим, представником потерпілого, цивільним позивачем, на належну.

За результатами розгляду скарг щодо застосування заходів безпеки суддя своєю ухвалою може обрати або змінити захід безпеки щодо особи, та направити ухвалу для виконання відповідним органам служби безпеки, внутрішніх справ, органам і установам виконання покарань, слідчим ізоляторам.

Також потрібно враховувати, що під час підготовчого засідання суддя може виносити проміжні ухвали, такі як: про призначення або заміну захисника; про обрання або зміну заходу безпеки щодо особи.

На відміну від КПК 1960 року, коли до суду надсилалися усі матеріали кримінальної справи, у новому КПК до суду надходить лише обвинувальний акт, а всі інші матеріали подаються сторонами в ході підготовчого засідання. Лише після вирішення всіх підготовчих питань, розгляду і вирішення усіх клопотань учасників, зібрання усіх наданих та витребуваних документів і матеріалів у кримінальному процесі з'являється кримінальна справа.

Після призначення справи до судового розгляду суддя повинен забезпечити прокуророві, обвинуваченому, його захисникові, потерпілому, цивільному позивачеві і їх представникам за їх клопотаннями можливість ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, під час якого вони мають право робити з матеріалів необхідні

виписки та копії. Крім того, оскільки не з усіма матеріалами, які з'явилися у кримінальній справі після підготовчого провадження, учасники ознайомлювалися під час відкриття матеріалів іншої сторони, логічним було закріплення права учасників процесу ознайомитись з цими додатковими матеріалами. Однак навіть якщо у справі не з'явилося нових матеріалів, суддя не може відмовити учасникам у праві на ознайомлення з матеріалами справи. Таке ознайомлення може мати місце до початку судового розгляду справи і з дозволу суду – під час її судового розгляду.

З метою захисту учасників провадження встановлено певне обмеження щодо інформації стосовно осіб, які сприяли розкриттю злочину, потерпіли від нього та до яких застосовано заходи безпеки в порядку Розділу 4 ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Захист відомостей про осіб, взятих під захист, забезпечується обмеженням відомостей про особу в протоколах слідчих, негласних слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміною прізвища, імені, по батькові в цих документах псевдонімами за постановою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, прокурора або за ухвалою слідчого судді про зміну анкетних даних. Ці постанови (ухвали) до матеріалів справи не приєднуються, а зберігаються окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження, та не підлягають передачі для ознайомлення учасникам процесу.

Висновки. На підставі вищевикладеного вважаємо, що новий КПК України посилив змагальність на стадії підготовчого провадження, однак залишив невирішеним коло питань, які потребують детального законодавчого врегулювання, а також вироблення теоретичних та прикладних шляхів їх вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – №37. – Ст. 1370.
2. Соловей Г.В. Дія принципу змагальності у підготовчому судовому провадженні кримінальних справ // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – №3(58). – 2012. – С. 123-128.
3. Наказ Генерального прокурора України №4 від 19.12.2012 року «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Інтернет : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.
4. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 р. №223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» // Закон і Бізнес. – 2012. – №42.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 2/ за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012. – 664 с.
6. Калужинський О.В. Оцінка суддею доказів, поданих сторонами в стадії попереднього розгляду кримінальної справи // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – №2. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaaui/2012-2/12kavrks.pdf.